

Globalizacija in globalni etos

dr. VEKOSLAV GRMIČ

Univerza v Mariboru, Teološka fakulteta,
Slovenska ulica 17, SI-2000 Maribor

IZVLEČEK

Globalizacija, ki postaja danes vse bolj resničnost, je neizogibna. Je rezultat tehnološko-gospodarskega razvoja. Doživeli smo prehod iz nacionalnega gospodarstva v globalno, vendar je treba kljub temu priznati, da je globalizacija ambivalentna. Po eni strani prinaša namreč nove možnosti za napredek, po drugi pa vsebuje tudi velike nevarnosti, zlasti na gospodarskem področju, če bosta postala odločilnega pomena le globalna konkurenca in dobiček. Tako se bo popolnoma uveljavil družbeni darvinizem in tudi gospodarske težave bodo vedno večje. Gospodarski imperializem torej ne sme postati vsemočilen in tržno gospodarstvo mora služiti človeku. To pa pomeni, da globalizacija brez globalnega etosa človeštvu ne more prinesiti srečne prihodnosti z gospodarskim napredkom.

Ključne besede: globalizacija, globalni etos, konkurenca, profit, tehnološki ekonomski progres, ekološki problemi, resnični progres

ABSTRACT

GLOBALISATION AND GLOBAL ETHOS

Globalisation, which today is becoming an ostensible reality, is inevitable. It is the result of technological and economic development. We have witnessed a shift in focus from national to global economy, but we must nevertheless confess that globalisation is ambivalent. On the one hand it brings about new opportunities for progress, while, on the other, it entails grave dangers, particularly in the economic sphere, if global competition and profit become the only factors that matter. This will pave the way for social darwinism to take root, which will perpetually exacerbate economic problems. Hence, economic imperialism should not become omnipotent and the market economy must, above all, be subservient to man. This in turn means that a globalisation that facilitates economic development but excluding global ethics does not herald a happy future for humankind.

Key words: globalisation, global ethos, competition, profit, technological-economic progress, environmental issues, real progress

Od globalizacije ali svetovnega povezovanja posebej na ekonomskem in tehnološkem področju si danes mnogi obetajo samo velike koristi in razvojne možnosti za človeštvo v prihodnosti. Spregledajo pa radi probleme in nevarnosti, ki jih tudi ta pojav vsebuje, če ne bomo dovolj upoštevali dejstva, da človek ni samo "homo oeconomicus" in da se ne sme pustiti voditi kratko malo po darvinističnem načelu pravice močnejšega, da je skrajni individualizem ali še bolje liberalizem, povezan z egoizmom, v svetovnih razsežnostih hudo nevaren. Človeku in človeštvu prinaša srečo samo zavestna solidarnost z drugimi ljudmi, tako da dosega svojo identiteto samo, kolikor jo skuša doseči skupno z drugimi ali jo pomaga doseči tudi drugim. Človek je pač "zoon politikon", kakor pravi že Aristotel. In tako moramo pritrditi, celo duhovnemu pisatelju iz 14. stoletja, ki pravi: "Ljubim, torej sem."¹ To načelo je seveda dokaj različno od znanega "Cogito, ergo sum." Vendar človek lahko dosega ne le srečo, če se da voditi čutu solidarnosti in vzajemnosti, temveč mu to zagotavlja tudi resnično uspešnost. Seveda je lahko videz vsajčasno drugačen, a prej ali slej se pokaže, da brez resničnega humanizma, globalnega humanizma ni mogoče pričakovati napredka, ki bi bil vreden te ocene in bi ne vodil človeštva vedno bliže popolnemu polomu in celo samouničenju. Če namreč človek hoče samo brezobzirno gospodovati in se pustiti voditi le egoizmu in volji do moči, ga takšno ravnanje vedno bolj razčloveči - zaslužnji in zaslepi, tako da se ne vede več kot "homo sapiens", temveč kot "žival", ki so ji tudi nagoni odpovedali svojo harmonično službo in se uveljavljajo celo drug proti drugemu.

Bolj kot kdaj poprej je človeku danes potrebno iskreno spreobrnjenje, "sprememba mišljenja", ki jo je Kristus postavil na začetek svojega oznanila. Ta sprememba mišljenja - "metanoia" bi morala biti naravnost radikalna v duhu evangelija in njegove zahteve po brezpogojni ljubezni, dobroti do vsakega človeka in tako tudi po iskreni pripravljenosti, da hudo plačujemo z dobrim. Človeku danes evangelijski blagri ne smejo biti tuji ali veljati za načela, "v imenu katerih ni mogoče vladati", ni mogoče urejati zahtev vsakdanjega življenja. Vedno bolj se nam vsiljuje spoznanje, da nas lahko rešuje iz današnjega zapletenega položaja le visoka morala, ki pa ne zadeva le medčloveških odnosov, temveč tudi odnose človeka do okolja; ki ne usmerja le razmerij posameznega človeka in človeških skupin, temveč dobiva bolj in bolj svetovne razsežnosti; zahteva takšne razsežnosti, če naj bo učinkovita.

Bolj ko se torej človeštvo z ene strani sekularizira ali se je sekulariziralo, bolj ga silijo razmere, v katerih se je znašel in mu nastavljajo najrazličnejše pasti, k drži, ki naj bi jo določale resnično človeške vrednote, vrednote, ki so bistvena sestavnica evangelijske morale in ga zato vračajo nazaj k evangelijskim izvirom ali sploh k religiji. To je danes zanimiv pojav. Človeštvo se je namreč po odločilnih poskusih popolnega avtonomizma začelo nekako prisiljeno vračati tja, od koder se je še pred kratkim z vso odločnostjo podalo na življenjsko pot čim popolnejše emancipacije in avtonomije. Človek zopet zapušča, čeprav še ne povsem, miselnost, ki mu je narekovala, da nič ne sme biti vnaprej absolutno, nič sveto, ker bi naj le tako dosegel svojo duhovno rast, razvil svoje ustvarjalne moči in sploh napredoval v vsakem pogledu. Resnično svobodo naj bi namreč dosegel, kolikor se pri svojem odločanju in delovanju ne bi oziral na neke nedotakljive norme, temveč bi ravnal tako, kakor mu narekuje trenutno občutje. Najrazličnejša duhovna gibanja, posebno med mladimi, nam potrjujejo, da se je začel ta duhovni obrat, ki dokaj jasno nakazuje težnji po emancipaciji in avtonomiji nasprotno smer. Res pa imamo še vedno opraviti s pojavi, ki nikakor niso tej novi smeri naklonjeni. Zato ni odveč, da na te nevarnosti opozarjamo in si tudi tako prizadevamo, da bi čimprej našli izhod iz številnih kriznih položajev, v katere nas je pripeljalo preziranje

¹ Nav. G. Garaudy: *Apel aux vivants*, Paris (Seuil) 1979, 175.

splošno človeških vrednot, ki so jih nekoč motivirali verski pogledi na svet in življenje.

Nevarne pasti današnjega človeštva

Med nevarne pasti, ki jih nastavlja naš čas človeku, posebno v razvitem svetu, spada na prvem mestu nedvomno ekonomska miselnost, ki ji daje smer težnja po čim cenejši proizvodnji in čim večjem dobičku. To pa seveda nujno poraja problem brezposelnosti, bogatenja enih in siromašenja drugih. V deželah, ki so do nedavnega poznale samo načrtno dirigirano gospodarstvo in so se danes oklenile tržnega gospodarstva, se tržno gospodarstvo še posebej kruto uveljavlja, tako da nekateri res brezobzirno bogatijo, drugi pa so prav tako vedno bolj potisnjeni na rob družbenega dogajanja in zapisani brezpravnosti in revščini. Tržno gospodarstvo se uveljavlja kot Moloh, ki ne pozna nobene obzirnosti in nobenega usmiljenja. Moderna tehnologija omogoča delodajalcem takšen odnos do delavcev, da ti v resnici ne pomenijo zanje nobene nenadomestljive postavke, čeprav se potem večkrat pokaže, da so takšni pogledi zmotni.

Z izrazito ekonomsko miselnostjo je najtesneje povezan življenjski materializem, ki se mu je zapisal "ekonomski človek", kar pa povečuje hlastanje po imeti, vedno več imeti enih in nezadovoljnost drugih. Nemir, nasilje, najrazličnejše oblike bega pred resničnostjo razjedajo družbo, saj so odsev globokih notranjih stisk in kriz tudi vsakega posameznega človeka. Svet, kakršen je, res ne more prinašati miru in zadovoljnosti, čeprav se marsikdo vara s takšnim utopičnim pričakovanjem.

Gotovo pa iz ekonomske miselnosti izvira tudi posebno nevarna past za današnje človeštvo, ki jo predstavljajo ekološki problemi. Kakor človek v razmerah takšne miselnosti ne predstavlja resnične vrednote, tako jo predstavlja še manj okolje, narava, čeprav smo še tako odvisni od nje in se že danes srečujemo z nevarnostmi, ki močno ogrožajo življenje na zemlji. Neverjetno, s kakšno brezbriznostjo marsikdo gleda na ekološke probleme. Pomislimo samo, kako malo se zmenimo za onesnaženje zraka, ki ga povzročajo motorna vozila. Strokovnjaki ugotavljajo, da je danes na svetu 500 milijonov zasebnih avtomobilov. Če pa bi bilo povsod po svetu toliko avtomobilov glede na prebivalstvo, kot jih je v Nemčiji, bi jih bilo okrog 3 milijarde, kar bi pomenilo smrt človeštva na zemlji.² A to je samo ena postavka v tem problemu. Če bi upoštevali še mnoge druge, bi nam smrt kot posledica bila še bliže. In vendar, kakor da bi si hoteli popolnoma zatisniti oči pred grozečo katastrofo, ki jo poraja današnja naravnost blazno porabništvo in z njim povezano brezvestno onesnaževanje okolja.

Naravnost zaskrbljeni smo lahko tudi zaradi genske tehnologije, ki se vedno bolj širi in pri kateri žal niti malo ne opazimo tistega čuta odgovornosti, ki bi moral uravnavati te posege v naravo. Vse preveč je v ospredju samo znanstvena vnema, ki pa je prav tako tudi v službi dobička, ki si ga nekateri od genske tehnike obetajo. Res seveda mnogi mislijo, da bodo po tej poti prišli do epohalnih odkritij, recimo na področju medicine. Vsekakor so v tem pogledu pred nami velika tveganja, ki se jih ne bi smeli lotevati s tako lahkoto, kakor to mnogi počnejo. Ni vse dovoljeno, kar je mogoče, in tudi ni prinaša človeštvu sreče vse, kar posebej govori za njegovo ustvarjalnost in moč.

Nedvomno pa spada med nevarne pasti našega časa tudi uporaba jedrske energije, na katero nas je posebej opozorila černobilska katastrofa. In vendar je jedrskih elektrarn danes po svetu več sto. Čeprav so nekatere bolj varno zgrajene, nobena od njih ne izključuje popolnoma možnosti, da bi povzročila podobno katastrofo, kakor je bila černobilska. Razen tega jedrski odpadki predstavljajo poseben problem, ki še niti malo ni rešen. Tudi vse to pomeni veliko tveganje, nevarno tveganje za življenje na Zemlji.

² K. Boldt: Mit der Autolawine ins Treinhaus, v: Publik-Forum, 1997, 11, 6.

Globalizacija

Globalizacija, tako bi lahko rekli, je stapljanje ali najtesnejše povezovanje sveta na različnih področjih. Pomislimo samo, kako se je to stapljanje sveta izrazilo na medijskem področju. In prav tako je danes močno opazna globalizacija na tehnološkem in komunikacijskem področju. Na pohodu pa je še posebej gospodarska globalizacija s svojo globalno konkurenco, ki se večkrat tudi zlorablja zato, da kapitalistično gospodarstvo, ki teži samo za dobičkom, lažje dosegla svoje cilje. Razglaša se preprosto načelo, da drugače pač ni mogoče. Tako pa se potem opravičujejo tudi prijemi, ki so v nasprotju z vsemi socialnimi in okoljevarstvenimi oziri. Od vsega tega imajo seveda koristi najmočnejši, ki naravnost zapovedujejo drugim, kakšno naj bo njihovo ravnanje v tem pogledu. Najmočnejši se tako zavarujejo pred neugodnimi vplivi od zunaj, ki bi jih utegnili prisiliti k drugačnemu ravnanju, k socialnemu tržnemu gospodarstvu. Potem ko se je socializem na Vzhodu zrušil, se Zahodu ni treba več ozirati na razmere in miselnost delavstva v socialističnih deželah, temveč lahko mirno urejajo stvari po svojih zamislih, četudi pri tem še tako narašča brezposelnost in se dobiček kopiči v najmočnejših koncernih. Vse gre po načelu, da so bogati vedno bogatejši, reveži pa vedno revnejši. Tudi z državami je tako. Govori pa se samo o potrebi, da se prilagodimo, da ne gre drugače, seveda "prilagoditi bi se morali samo šibki mogočnim".

Smeli bi vsekakor reči, da se za globalizacijo na gospodarskem področju skrivajo iste pasti, ki smo jih že omenili v prejšnjem poglavju, le da so večkrat močno zakrite z različnimi ideološkimi in političnimi nazori ali tudi prijemi, ki si zatiskajo oči pred resničnimi problemi, kot je recimo že delitev dela in dobička, da ostalih ne omenjamo. Globalizacija sama po sebi ničesar ne rešuje, če je ne vodijo načela ustreznega etosa, če je človek v resnici nepomembna postavka, čeprav tega noče nihče priznati.

Zavedam se, da sem samo nekoliko nakazal pojav globalizacije, da sem pri tem opozoril samo na nekatere nevarnosti, ki jih prinaša predvsem miselnost, da je globalizacija sama po sebi že rešitev največjih problemov, da ekonomizem preprosto več rešuje. Pravilno ugotavlja W. Kessler, da "zahteva globalizacija gospodarstva tudi globalizacijo morale in politike".³ Le tako lahko prinaša globalizacija pozitivne sadove. In res se danes že uveljavljajo razmišljanja v tej smeri. Zato se miselnost tako imenovanega "novega liberalizma" že umika in z globalizacijo gospodarstva je na vidiku tudi globalizacija morale. Globalizacija morale je tako rekoč nujna zahteva za uspešnost globalizacije gospodarstva.

Globalni etos

Bolj ko se globalizira gospodarstvo, bolj prihajajo strokovnjaki na tem področju in tudi politiki, ki resno razmišljajo, do prepričanja, da gospodarstvo ne sme kratko malo nad vsem gospodovati, saj bi takšni pogledi vodili v smer skrajnega liberalizma in egoizma ter bi v resnici prinašali najhujši nemir v človeštvo z najrazličnejšimi posledicami, ki bi nam lahko dajale slutiti apokaliptično podobo prihodnosti. Samo dosledno spoštovanje ustreznih moralnih norm lahko človeštvo reši pred takšno nevarnostjo.

Človek se torej ne sme ravnati le po ekonomsko-racionalnih načelih. Njegovega odločanja in ravnanja ne smejo voditi samo materialni interesi, saj bi to pomenilo osiromašenje človeka in ga nikakor ne bi moglo zadovoljiti in osrečiti. Zato pa tudi ni mogoče zadovoljiti vseh človekovih potreb s tistimi dobrinami, ki jih proizvaja gospodarstvo. Človek mora prav tako vedeti, da tisto, kar posameznih hoče doseči le zaradi

³ K. Kessler: Auch die Moral wird global, v: Publik-Forum, 1997, 12, 8.

svojih posebnih interesov, ne zadovolji in ne osreči vseh. Ljudje po vsem tem potrebujejo nekaj več za svojo zadovoljnost, mirno sožitje in sploh srečo, kakor pa jim more nuditi golo tržno gospodarstvo, ne oziraje se na ustrezne, človeške medsebojne odnose, resnično in iskreno demokratično vedenje, etično vzajemnost.⁴

Priseganje na golo tržno gospodarstvo pa ne razvrednoti samo človeka in ga duhovno osiromaši, temveč razvrednoti tudi okolje in prezira okoljevarstvene zahteve, ki bi jih morali že danes nujno upoštevati, če hočemo preživeti. Težnja po čim večjem in čim hitrejšem dobičku pač ne dopušča, da bi posvečali posebno skrb okolju.

Nevarnost je predvsem v tem, da poskušajo nekateri gospodarstvo povzdigniti hkrati z načelom tržnega gospodarstva na najvišjo raven kot tisto ureditev družbenega življenja, ki bi se ji morali podrediti vsi drugi sistemi. In tako pravo ne upošteva več predvsem dostojanstva človeške osebe, temveč le zahteve čim "uspešnejšega" gospodarstva, čeprav se večkrat pokaže, da te zahteve sploh niso tisto, za kar jih zagovorniki samo tržnega gospodarstva imajo. Tudi politika postane tako samo "dekla" tržnega gospodarstva. V isto smer se razvija potem prav tako kultura v najširšem pomenu. In celo na religijskem področju uveljavlja načelo čim uspešnejše ponudbe, ne glede na vsebino, ali ponudniki - oznanjevalci uporabljajo dokaj cenene prijeme trenutno učinkovite reklame.

Tej nevarnosti se je mogoče izogniti samo, če zavržemo kot najvišje načelo, ki naj bi usmerjalo človeško življenje, socialni darvinizem v podobi edino veljavnega in absolutno tržnega gospodarstva; da, izognemo se ji, če res podredimo vse človeku, skrb zanj z vsemi razsežnostmi njegovega bivanja, skrbi za dostojanstvo njegove osebe, ki nujno včlenjuje tudi njegovo družbeno bit, njegovo globoko zasidranost v okolju in prav tako njegovo nenehno preseganje vsega, kar je povezano z imanenco. Vsekakor pa gre za primat politike v smislu skrbi in dela za javni blagor nasproti gospodarstvu in politiki. Odločujoči so torej predvsem cilji pristnega humanizma, humani in socialni cilji. Gotovo pa je takšna ureditev globalnega gospodarstva hudo zahtevna. Gre namreč za poseben poudarek o odgovornosti tistih, ki odločajo na področju gospodarstva, pa tudi tistih, ki kakorkoli vplivajo na te odločitve ali bi lahko vplivali. Sploh pa bi morali reči, da se prizadevanje za prebujanje čuta odgovornosti na področju gospodarstva ne more nikdar in z nobenimi prijemi ter mehanizmi končati. V tem pogledu je glede na globalizacijo treba vzpostavljati vedno nove konsenze in tudi vedno nove strukture ureditve, prav tako pa zavarovati vse tiste sisteme, ki temu prizadevanju služijo ali ga pospešujejo. Samo moraliziranje bi ne vodilo do uspeha.

Nedvomno pa je poseben problem, kako motivirati globalni etos na gospodarskem področju, kako odgovorne pripraviti do spremenjene miselnosti, kajti moralna najstva brez ustrezne motivacije ostanejo res samo najstva. Motiv je vse, kar človeku prikaže nekaj kot vrednoto, kot nekaj dobrega, za kar se je vredno odločiti. Da pa bo odločitev res v skladu z vrednoto, je človeku potrebno ustrezno spoznanje in iskreno priznanje, kakor mu veleva kategorični imperativ, ki ga človek nosi v sebi, ki je odsev njegove identitete in se prebujajo ob človekovem odločanju v skladu z njim. Gotovo pa imajo v tem pogledu posebno poslanstvo religije in sploh duhovna gibanja, ki ustvarjajo v človeku nekakšno duhovno in moralno strukturo, osnovo, iz katere izhajajo posamezne moralne odločitve. Avguštin izjavlja v tem smislu: "Ljubi in delaj, kar hočeš."⁵ Zato je pomembno, da si posamezne religije in duhovna gibanja prizadevajo, da na gospodarskem področju dosežejo pristno ekumensko zблиžanje v smeri Küngovega svetovnega etosa - Weltethos.⁶

⁴ Prim. H. Küng: Weltethos für Weltpolitik und Weltwirtschaft, München-Zürich (Piper) 1997, 282.

⁵ Avguštin: In Ep. I In tract. 7, 8.

⁶ Prim. H. Küng: Projekt Weltethos, München (Piper) 1990, 80 sl.

Nikakor seveda ne smemo biti malodušni, čeprav nam kdaj ostaja še tako malo utemeljenega upanja. Razmere namreč same po sebi človeka silijo k ustreznemu etičnemu ravnanju, kakor smo že omenili na začetku. Mislim, da to velja tudi za globalizacijo gospodarstva, čeprav se kažejo še tudi pojavi, ki so večkrat hudo nasprotni etičnemu ravnanju, katerega posledice pa so zaradi globalizacije tem usodnejše. Čas globalizacije je vsekakor tudi čas resnih moralnih odločitev, čas globalnega etosa, brez katerega globalizacija ne bo prinesla pozitivnih sadov.

Sklepna misel

Globalizacija je gotovo nujna posledica današnjega razvoja. Svet se je tako rekoč skrčil in se povezal na vseh področjih človeške dejavnosti. Zato vedno bolj izginjajo meje, ki jih je ustvarila narava ali so jih pomnoževali ljudje, ki so nekoč skoraj nepremagljivo ločevale kontinente, dežele in ljudstva. Gre torej za proces poenotenja sveta, tako bi smeli reči.

Res pa je, da bo poenoteni svet takšen, kakršnega bodo ustvarili posamezni narodi, posamezne države, ki bodo vanj vključene. Sicer drži, da bodo razmere same zahtevale dialoški odnos med različnimi civilizacijskimi skupnostmi in bodo tako te skupnosti druga drugo lahko bogatile, dopolnjevale in tudi izpopolnjevale svoje poglede, da bodo tako nastajale občestvene vezi med njimi. A vse to je le odvisno od ustreznega vedenja ljudi, ki nikdar ne bo samo plod nekakih zunanjih dejavnikov, okolja, temveč morda še bolj zavestnega prizadevanja za spoštovanje splošno človeškega etosa, duhovne rasti in duhovnega razvoja človeka in človeštva v globalizacijskih razmerah. Zato od samega procesa globalizacije npr. na gospodarskem področju tudi ni mogoče pričakovati pozitivnih sadov, kakor smo že rekli. Temveč je treba poudariti izreden pomen globalne morale, ki bo še posebej upoštevala solidarnost med ljudmi ali humanizem v najglobljem pomenu ter povezanost človeka z okoljem in njegovo zasidranost v ustreznem življenjskem prostoru, torej ne samo antropocentričnost, temveč tudi kozmocentričnost. Globalizacija je lahko pot v lepšo prihodnost človeštva in splošno upoštevanje človekovih pravic ali pa pot v vedno izrazitejši pekel na zemlji.

Tisti, ki so posebej poklicani za duhovno rast človeka in človeštva, bi se morali danes tega močno zavedati. Religije bi zato morale skrbeti za ustrezen etos s svojim oznanjevanjem in pričevanjem, in sicer v svetovnem merilu. Njihova skrb bi ne smela veljati zunanji moči verskih institucij, ki bi z močjo in oblastjo širile svoje poglede, temveč bi si morale prizadevati za relevantnost svojega oznanila, za povezovanje ljudi med seboj ob resnično ekumenskem medsebojnem sodelovanju pa načelu: "Kdor ni zoper nas, je z nami." Takšno je krščansko poslanstvo za svet v času krize moralnih vrednot, v času ekenomizma, da, svetovnega ekonomizma, globalizacije gospodarstva.

Ob pojavi globalizacije in nevarnosti za človeka, da bi ga povsem zaslepila miselnost ekonomizma, ne mre biti odveč opozorilo ruskega misleca N. Berdiajewa: "Smo pred začetkom zgodovinskega obdobja, ki bo človeški osebi, duhovni svobodi in višji kulturi nenaklonjeno in sovražno. V naših dneh so vsi in vse pod vplivom moči ekonomizma. Ekonomizem ne pomeni samo priznavanje pomena gospodarske dejavnosti in razvoja kot nujnega pogoja za človeško življenje in človeško kulturo, temveč je hkrati popačenje lestvice vrednot, kot razglašaja ekonomske vrednote za sploh najvišje vrednote."⁷

Za kakovost globalizacije gre; da, kakovost je pomembna. Za globalni etos gre.

⁷ N. Berdiajew: *Das Schicksal des Menschen in unserer Zeit*, Luzern (Vita nova) 1935, 52 sl.; prim. W. Jacob, J. Moneta, F. Segbers: *Die Religion des Kapitalismus*, Luzern (Exodus) 1996.